

Колінько О. П.,
*доктор філологічних наук, професор,
 професор кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури
 Бердянського державного педагогічного університету*

ІРОНІЯ ЯК ЗАСІБ МОДЕЛЮВАННЯ СВІТУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ І РОСІЙСЬКІЙ НОВЕЛІ

Анотація. У статті відстежується світоглядна функція іронії в сучасній українській та російській новелі. Наголошується на тому, що кризь призму інтертекстуальної іронії, традицій романтичної іронії, самоіронії у змодельованих письменниками картинах життя демонструються неузгоджені та нелогічні елементи і процеси навколишньої дійсності, які важко пояснити логікою і певними закономірностями, у яких проглядаються напружені й драматичні буттєві колізії сьогодення та найактуальніші проблеми сучасності.

Ключові слова: іронія, сучасна новела, імпліцитна іронія, іронічні структури.

Постановка проблеми. Сучасна література позначена тенденцією до іронічного світовідчуття, позаяк іронічність є одним із складників реєстрів світогляду митця взагалі й письменника зокрема. С. Підпригора слушно зауважує, що «іронія займає особливе місце в постмодерній картині світу, вона репрезентує той тип світобачення, коли все підлягає деканонізації, десакралізації, адогматизації [12]. Творчість багатьох письменників сьогодення цілком вписується в постмодерну естетику, яка, як відомо, «ґрунтується на всезагальній критиці таких фундаментальних понять, як історичний прогрес, Божественний першопочаток, цілеспрямованість, структура, знак, час, простір, метафізичний дискурс взагалі (каузальність, ідентичність, істинність) та заперечує будь-які теорії та погляди, що претендують на одноосібну репрезентацію істини, чим виводить естетичні, етичні, історичні цінності на якісно новий рівень» [4, с. 109].

Філософсько-естетична рецепція іронії сягає античних часів. Аристотель визначав її як «такий вид смішного, коли говоримо інакше, ніж почуваємо» [18]. Основою філософських спорів Сократа також була іронія. Свій метод ведення бесід він сам назвав Сократова іронія – форма самоіронії, побудована таким чином, що об'єкт, до якого вона звернена, ніби самостійно приходять до закономірних логічних висновків і знаходять прихований смисл іронічного висловлювання шляхом підказок того, «хто не знає істини», або Іронія Сократа – це приховане глузування над самовпевненістю тих, хто вважає себе «таким, що багато знає» [9]. Відомий афоризм Сократа «Я знаю тільки те, що нічого не знаю», має продовження, другу частину, яка чомусь не проявляється навіть в академічних словниках-довідниках, – «Інші не знають і цього». Тільки в поєднанні з першою фразою вислів набуває цілісності й розкриває справжній смисл сократівської іронії та й іронії взагалі. І хоч із часом поняття іронії переосмислювалося, набувало різних інтерпретацій, проте суть її залишалася незмінною – це приховане глузування, замаскованість насмішки щодо суб'єкта чи об'єкта зображення.

У Середньовіччі, в епоху Відродження, в період романтизму сутність феномена іронії набуває нових тлумачень, розши-

рюється. Філософи її вважають єдиною можливістю незалежного буття в обставинах життєвої трагедії й викликом власній долі. У результаті еволюції іронія стає вираженням відчуження, в структурі модернізму вона виявляється у тісному зв'язку з дегуманізацією, естетизмом, нігілізмом, ірраціоналізмом. У постмодерністських конотаціях іронія постає як засіб нейтралізації усіх цінностей і «сумніву доведеності власної істини» [14, с. 35], як тип поведінки та ритм повсякденного життя, як універсальний код культури, як терапевтична функція на тлі постмодерністського стилю [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літературознавство, взявши на озброєння думки філософів і теоретиків різних часів про сутність іронії як естетичного феномена, намагається також визначитися з її дефініцією. Деякі вчені переймаються цією проблемою, серед яких найвідомішими є М. Бровко, П. Волинський, М. Гірняк, І. Грицютенко, С. Доломан, В. Домбровський, С. Єрмоленко, І. Качуровський, С. Ковалів, Р. Семків, О. Тараненко, С. Яковенко та ін.

Так, про іронію, що виражається в глузуванні через іноказання, розмірковує М. Гірняк: «Іронізуючи, мовець свідомо або несвідомо ухиляється від відвертості, розділяє «зовнішнє» і «внутрішнє» і створює напругу, поєднуючи в слові пряме і переносне значення» [3, с. 68]. Така думка простежується і в інших тлумаченнях: іронія як властивість стилю полягає в навмисній суперечності між дослівним змістом висловлювання та його істинним смислом, який виражають не прямо, а розпізнають завдяки різноманітним чинникам супровідно-контекстуального характеру [20, с. 59].

Український дослідник Р. Семків дає більш розширене трактування іронії. На його думку, іронія – це більше, ніж просто «прихована усмішка», тобто іронічне висловлення, яке спрямовується на формулювання оцінних висновків або створення комічних ситуацій і загалом виходить поза вузькі межі одиночного тропу [14, с. 122]. Іронія постає для нас способом інакомовлення, а отже, як право інакомислення, як право можливості сумніву і свободи думки [14, с. 5].

Питання класифікації іронії, її різновидів також у стані активних наукових розробок і пошуків. Варіанти типології іронічних структур пропонували вчені (В. Бус, В. Ворстер, Ю. Ковалів, Є. Кононенко, А. Махов, В. Півоев, Р. Семків, Р. Струть), виділяючи то два типи іронії: іронія як художній троп; іронія як фігура в стилістиці (антифразис) (Ковалів Ю., О. Тараненко, С. Яковенко та ін.), то додавали до існуючих ще три типи класифікації іронії (вони ще досить чітко не розроблені): 1) бінарна класифікація на основі дихотомії хвала / осуд: іронія або вдавана хвала, або вдаваний, несправжній осуд; 2) другий тип враховує об'єкт іронії і розрізняє іронію, спрямовану на інших, і самоіронію; 3) третій тип класифікації розрізняє ступінь енергійності, пристрасності іронічного висловлювання [8, с. 425–426].

Отже, у дослідженнях літературознавців іронія тлумачиться то як художній троп; то як одна із найбільш уживаних у художній літературі фігура стилістична або риторична, яка заперечує те, що є вдаваним, фальшивим, несправжнім; то як один із модусів художності, що виражається в архітектонічному розмежуванні я-для-себе і я-для-другого [16, с. 84–85]. Як один із модусів художності, іронія в художньому творі є одним із засобів реалізації авторської позиції, реалізації суб'єктивно-оцінної модальності і, таким чином, вираженням авторської свідомості.

Цілком закономірно, що іронічність стає суттєвою рисою художніх творів різних жанрів і сучасної новели, зокрема в історії розвитку якої найвиразніше демонструється тяжіння до анекдоту з його гумористичним чи сатиричним спрямуванням та до аполога, визначальною ознакою якого є підтекст та інакомовність. Іронічна структура прозописьма українських письменників була предметом наукового аналізу вчених, однак іронія як засіб моделювання світу в сучасній українській і російській новелі в компаративному аспекті є ще недостатньо дослідженим явищем, що актуалізує пропоновану розвідку й увиразнює її наукову проблематику.

Метою статті є спроба аналізу світоглядної функції іронії в сучасній українській та російській новелі крізь призму інтертекстуальної іронії, традицій романтичної іронії та самоіронії, яка увиразнює напружені й драматичні буттєві колізії сьогодення та найактуальніші проблеми сучасності.

Виклад основного матеріалу. У новелах та новелістичних оповіданнях сучасних українських та російських письменників, творчість яких тяжіє до синтетичного письма і поєднує форми реалізму, модернізму, екзистенціалізму, постмодернізму, іронія часто не тільки зумовлює підтекст, а й сам текст, який стає суцільною іронією і засобом моделювання світу. У таких текстах особливої виразності набуває світоглядна функція іронії, яка «полягає в можливості бачити в ній головний принцип світобудови, за допомогою якого можна пояснити численні неузгоджені та нелогічні елементи і процеси довколишньої дійсності, що не піддаються аналізу людською свідомістю» [7].

Така іронія та її варіації простежується в низці новел сучасних українських авторів: Є. Положія «Обраний», С. Жадана «Шляхи сполучення», В. Даниленка «Кімната з цикламенами», «Сливово кісточка», «Свято гарбузової княгині», «Монолог самотнього каменя», «Віолетта з драндулета», «Тір-лір-лі», «Дзеньки-бреньки»; І. Роздобудько «Місцевість»; О. Забужко «Я, Мілена», «Тут могла б бути ваша реклама», «Інструктор із тенісу»; Г. Вдовиченко «Ймовірність дощу нуль відсотків»; Д. Корній «Муза плакала»; Н. Нікалео «Піаністка» та ін.

Скажімо, в новелі Є. Положія «Обраний» текст віддзеркалює іронічне ставлення автора до самої спроможності протагоніста підключитися до творчого процесу і написати новий твір або продовження вже відомого: мандрівник (головний персонаж), прочитавши роман В. Фолкнера «Гамір і шаленство», був настільки вражений, зачарований його героями, що трапилось диво – йому наснився другий том «Гамору і шаленства», який він вирішив занотувати як диво для людства, «тим більше, що Фолкнер, здається, сам послав йому сигнал через відчинений у небесах люк, скинув мотузкову драбину», однак «після трьох місяців безплідних спроб він викинув у кошик файл із назвою «Вільям Фолкнер». «Гамір і шаленство», т. 2 », згадавши при цьому «історію з рукописом другого тому «Мертвих душ» Миколи Гоголя» [11, с. 21–22]. Алюзія на Гоголя оприсутнює інтертекстуальну іронію, а авторську іронію увиразнює наз-

ва новели «Обраний», яка за законами новелістичного жанру й іронічного тексту виражає не тільки глузливо-критичне ставлення митця до суб'єкта зображення, а й наповнює слово прямо протилежним значенням.

У новелістичі В. Даниленка «прочитуються традиції романтичної іронії: бунт проти світового зла, трактування творчості як гри, синтез трагічного і комічного, високого і низького, реального і фантастичного, так звана «трансцендентальна буфонада» [19, с. 325].

Художній текст «Я, Мілена» О. Забужко демонструє іронічно-гротескне зображення творчого процесу журналістки Мілени над своїми телепрограмами, аж до повного розчинення в них і втрати відчуття реального-уявного (екранної і передекранної Мілени), до роздвоєння її як особистості. Іронія письменниці сфокусована на показі залежності людини від телевізора, його тяжіння над усіма іншими приладами життя («... телевізор не лише втручався в їхні життя, а й сам жив своїм власним, непорівнянно чуйнішим, святковішим, рівномірно яскравим і насиченим на всіх п'ятнадцяти каналах воднораз, ... до того ж у телевізора, не те, що в них, усе завжди було в порядку: кожна його історія, хай би яка моторошна і кривава, обов'язково діставала логічний розв'язок...» [5, с. 201–202]), що уособлює поглинання особистості, творчої природи телеіндустрією загалом. Потік свідомого й позасвідомого, фантастично-містичні, навіть фантазмагоричні елементи, що вражають плінністю сюрреалістичних картин, набувають символічного значення боротьби творця зі своїм твором-образом, що вийшов із-під контролю. Апелювання до біблійних текстів увиразнює інтертекстуальну іронію.

Новела О. Забужко «Тут могла б бути ваша реклама» на перший погляд має банальний сюжет: покупка у Відні шкіряних рукавичок, випадкова втрата однієї, намагання придбати нові, але такої якості. Утім, як і належить бути, виявляється, що це не просто рукавички, це «сонячні рукавички», справжній витвір мистецтва, що існує в одному екземплярі. Тому твір пронизаний екзистенційно-цивілізаційною ностальгією за тіннями зниклими староевропейського буття, де людина-майстер над усе кохається у добре робленій справі, а не в комерційному зиску з її результатів. Але ностальгія змінюється гіркою іронією, коли авторка переходить від розмірковувань про мистецтво шити рукавички до мистецтва взагалі й відзначає з сумом і насмішкою, що вона своїм життям як письменниця не може розпоряджатись, воно підвладне «укладу літературної торгівлі. Я ж бо працюю в крамниці готового одягу, і платять нам, як і в крамницях готового одягу, вже так само не за труд, а за бренд ... Бог Рукавичок даремно на мене понадіявсь» [5, с. 315–317]. Обертонем у новелі звучить актуальна сьогодні проблема збереження культурної пам'яті, яка губиться перед натиском байдужості цивілізації і гіперактивних процесів технічного та інформаційного розвитку. Тому невинно закінчується новела іронічно-песимістичним прогнозом – невдовзі підуть у забуття, як і творіння майстра рукавичок, «старанно понавишвані нами слова», бо їх «зітруть з електронних носіїв задля економії місця – і на білому екрані якого-небудь новітнього супергаджета осені-2063 заблимає закличне гасло, котрим дедалі рясніше заліплятимуть пустоти по всіх замуrowаних входах: ТУТ МОЖЕ БУТИ ВАША РЕКЛАМА» [5, с. 317].

У новелі Г. Вдовиченко «Ймовірність дощу нуль відсотків» уже заголовок містить імпліцитну іронію, натякаючи на те, що все, що тут відбувається, є протилежним до висловленого: ге-

рой приїздить у Львів «перевести дух, перезарядить батарейки. Кави випити... І щоб був дощ і лискуча брукувка», але «він чекав одне, а отримав щось геть несподіване» [6, с. 26]. Тож не випадково в наративі новели з'являється пасаж народних гулянь: це так звана система «Жива історія», фестиваль і квест одночасно, коли «береться один день з минулого, і той, хто у системі, може відчути на собі, як воно усе було насправді, проживає годину або добу в минулому», тобто це гра «для великої кількості людей» [6, с. 23]. Герой Марко сам того не усвідомлюючи, долучається до гри, потрапляє в інший час, у якому панує липневий день 1913 року, той, що був сто років тому. Він із великою іронією і невірою ставиться до всього, що відбувається навколо нього, та відсутність жодної цяточки зони в айфоні, вигадливе вбрання за модою початку двадцятого століття, дивна розмова з жевжиком про рік тринадцятий і наступний, чотирнадцятий, коли почалася Перша світова війна, вносять ще більшу плутанину в його мізки. Та через кілька кроків «у світ повернулася гармонія. Марко був у своєму часі» [6, с. 29]. Усе б нічого, все б забулося, якби Марко через два роки, у липні, не повернувся додому по ротації з-під міста Щастя і не натрапив у кишені вітрівки, в якій їздив до Львова, на записку, в якій незнайомим почерком було написано: «Війна 2014» [6, с. 30]. Він відразу згадав той фест у Львові «як сон, ту фантазмагорію, кінець усіх часів, накладання епох одна на другу, зсув, відзеркалення та повтор» [6, с. 31]. Львівська вистава, порівнюючи з тим, що пережив на Сході Марко, виглядала невинним жартом, іронією долі, але й пророчим попередженням про події, що насувалися. Щоб прояснити глибинний смисл іронії, варто звернутися до М. Бахтіна, який зазначав, що «святкування на всіх етапах історичного розвитку були пов'язані з кризовими моментами в житті природи, суспільства і людини. Моменти смерті і відродження, зміни та оновлення завжди були провідними в святковому світовідчужанні» [1, с. 17]. Тож і образ фесту, історичних перевтілень, прогулянок машиною часу в новелі є своєрідною алюзією на сучасну, перехідну добу, коли відбуваються природні катаклізми, техногенні катастрофи з їх руйнівними наслідками, війни, що несуть смерть і кровопролиття. Сміхова культура, до якої апелюють митці, можливо, є «намаганням по-новому, сучасно пережити, тобто осмислити, минуле в якісно іншому духовному контексті, знайти й вичленувати глибинні зв'язки і взаємозумовленість віддалених одна від одної епох» [10, с. 4].

Таким чином, у новелі Галини Вдовиченко «Ймовірність дощу ноль відсотків» невеличкий часовий відрізок карнавалізованого дійства тривалістю в кілька годин розширюється до розмірів цілого життя, яке вимальовується яскравими метафоричними образами: «Як наче бачиш у вікні сонячний день, жодної хмаринки на небі, виходиш впевнений, що так воно і є, – й потрапляєш під зливу» [6, с. 31] і яке намагається прожити після повернення з війни не тільки герой Марко, а й сотні таких хлопців, які повернулися з АТО або продовжують перебувати в зоні бойових дій.

Добра і легка іронія у новелах Д. Корній «Муза плакала», Л. Долик «Дзвінок», Н. Нікалео «Піаністка» поширюється на сферу людських стосунків, на зображення людей з їх вадами й слабостями. Навіть кохання героїв виявляється низкою мовних ігор, цитування, іронізування, незв'язаностей, спрямованих не стільки на об'єкт почуттів, скільки всередину самого себе, вглиб свого потоку свідомості.

Новела Г. Вдовиченко «Запах скошених кульбабок» проїнята вітаїзмом, жагою до життя та його нехай хоч і маленьких,

але радощів, які відчувають люди похилого віку. Жити і радіти життю хочеться навіть тоді, коли ти знаходишся на лікарняному ліжку і коли ти вже маєш дев'яносто років, і «інсульт виставляє свій рахунок і свої обмеження», а йому «відповідають новими звичками та самоіронією» і продовжують відчувати «зелений аромат скошеної трави і кульбабок» [11, с. 122. Я ж бо працюю в крамниці готового одягу, і платять нам, як і в крамницях готового одягу, вже так само не за труд, а за бренд... Бог Рукавичок даремно на мене понадіявся, 123].

У новелах російських письменників іронія має онтологічне втілення. Так, Володимир Хотілов, сучасний російський прозаїк, у книзі новел «Ангел широкоплечий» ставить за мету розповісти «смешные рассказы и истории из жизни людей», утім уже цей підзаголовок просвічує іронічну модальність його прозописьма, проте жодна з новел не відблискує радістю та оптимізмом, а натякає на напружені й драматичні життєві колізії сьогодення. Головним героєм новел «Мона Люська», «Про шута и королеву», «Сновидения», «Чертовщина», «Любимчик Роман» є юнак або вже немолодий чоловік на прізвище Душкін (це є одна й та сама людина в різних місцях, часових зрізах, просторах), який намагається вибудувати непрості стосунки з навколишнім світом, мріє про щасливе кохання, родинний затишок, певну стабільність у похилому віці, та залишається самотнім, забутим не тільки рідними та друзями, а й владою, державою, і переживає свої страхи та емоції наодинці. Моделюючи його життя, автор часто вдається до іронії, відтворює екзистенційне почуття неприхищеності та самоти маленької людини к. XX – п. XXI ст., яка борсається у своїх проблемах і усвідомлює їх нерозв'язаність. В. Хотілов не випадково обирає головним персонажем звичайну, просту людину, адже, за Нортропом Фраєм, пересічність є типовою для персонажа іронічного модусу, який «не потребує виняткової центральної фігури: «що менш яскравий герой, то гостріша іронія» [21, с. 210].

Спрозаїзовані деталі в описах повсякденного буття й душевної реальності героя (Душкіна) увиразнюють іронічну тональність новел збірки: «День начинался и проходил обычно... С утра местное радио предлагало живым горожанам полный комплекс ритуальных услуг, а ночью, уже по федеральному радиоканалу, Душкина ожидал приятный баритон с хрипотцой, который вел доверительные беседы о душе с еще не уснувшими и пока живыми слушателями. Вначале всё это Душкина смешило, потом стало раздражать, но незаметно он привык к этому, как к неизбежностям человеческого бытия. Слушая радио, Душкин узнал, что сегодня день водки, то есть много лет назад в этот день наш великий химик Менделеев защитил диссертацию на тему проклятого напитка. «Теперь понятно, почему у меня брат алкаш и Россия такая пьяная, – подумал Душкин» [17]. Наявність іронії демонструє переконання, що світ, який оточує людину, є нелогічним і абсурдним і людина почувається в ньому самотньою, розгубленою, безпорадною: «Он начал щелкать пультом и скоро на экране появились знакомые ему, раздутые как репы, физиономии. Похоже, они вообще не исчезали с экрана и, по-прежнему, мусолили три вечные темы, как главные угрозы для страны: пьянство, коррупцию и опасности от соседей, не то от улыбочивых китайцев, не то от еще более улыбочивых американцев с их друзьями из Северо-Атлантического блока... И ему показалось, что он проспал не двое суток, не неделю и даже не месяц, а может, весь остаток своей *никчёмной* жизни» [17]. У кожній фразі прихована іронія, замаскована зовнішньою благопристойною формою.

В. Хотілов у такий спосіб художньо моделює буття самотньої, «маленької людини» в «постсовєтській» Росії, яка загострено відчуває свою маргінальність і відчуженість. Проте ця проблема виходить поза географічні межі та набуває трансцендентних масштабів і увиразнює стан простої людини в екзистенційній ситуації втрати сенсу життя, яка настає, за теорією Ж.-П. Рішара, коли все «роздвібноється», «розшматовується»: і предмети, й ідеї, і суспільна та моральна дійсність», тобто відбувається процес «зникання через роздвібнення» [13, с. 217].

Механічна монотонність життя, нескінченна повторюваність одних і тих же дій, що нагадує рух по замкненому колу в порожнечі, породжує відчуття абсурдності існування: «Душкин очнувся, виключив телевизор и без всякой цели направился на кухню. Там он машинально включил радиоточку и услышал в конце выпуска новостей знакомый голос дикторши. Она с грустью поведала слушателям, что из зоопарка, на юге страны, сбежали маленькая обезьянка, хорёк и попугай по причине депрессии, которая у них появилась после затянувшихся дождей...» [17]. «Іронію життєвого ярма» (Н. Фрай) увиразнює промовиста, «надважлива» інформація «дикторши» про депресію у тварин. Ця інформація руйнує закладений автором пафос вислову, надаючи контексту іронічного звучання і ставлячи під сумнів логічність і смислову цінність подібного повідомлення.

Концептуальна іронія письменника посилюється драматичною опозицією «людина – світ»: «В груди у него (Душкина – О.К.) набухала боль от предчувствия будущих печалей. Он страшился и противился в них вглядываться... И поэтому ему становилось худо от нахлынувших чувств, от ощущения скудности своей души и собственного бессилия перед неотвратимостью бытия» [17]. У «теперішності» протагоніста не відбувається ніяких подій, він не переживає позитивних емоцій, в його душі накопичуються біль, страх перед майбутнім, безсилля щось змінити, тобто його власне життя безцільне і поверхове, позбавлене глибинних буттєвих смислів. Імплицитна іронія митця спрямовує читача до бажаного йому ракурсу бачення.

У новелі «Анфимич», означеної автором як психологічна новела, іронічна настанова митця націлена на висміювання пануючої системи влади, абсолютно байдужої до життя, навіть існування, знову ж таки простої, пересічної людини: «Страна боролась с пьянством и хулиганством, поэтому Анфимичу, с учетом его пролетарского происхождения и боевых заслуг на фронте, присудили за мелкое хулиганство небольшой срок лишения свободы» або «Шнырь выключил свет – в секции стало темно и барак, как и вся зона, погрузился в промозглую октябрьскую ночь. Битва за урожай в стране уже завершилась, но всё ещё продолжалась борьба с пьянством и хулиганством, и завтра на зоне ждали большой этап» [17].

В. Хотілов дуже часто персонажів новел зображає в брудних комуналках, гуртожитках, напівпідвалах, тюрмах, що є свідченням гуманістичного занепаду (п'яний пічник забив до смерті «золотими руками» свою «подружку», співмешканку; сторож Савелій завжди був напідпитку; стара бабця-буфетчиця торгувала з-під поли (нелегально) сигаретами, маючи з цього «навар»). Іронія, характерна для новелістичного тексту В. Хотілова, актуалізує алегоричні образи, спрямовані на осмислення абсурдності буття не тільки окремої людини, неспроможної подолати екзистенційну безпросвітність існування, а також і проти пануючої системи влади, усіх її інституцій із такими най-

поширенішими вадами, як корупція, злочинність, алкоголізм, бідність, байдужість тощо.

У новелах О. Сороковика «Новогодняя квартира», «Полнолуние» також порушені проблеми життєвої суєти, втрати життєвих орієнтирів, внутрішньої порожнечі, самотництва. Так, у новелі «Полнолуние» бінарні опозиції «мрія – реальність», «молодість – старість», «краса – потворність» зумовлюють драматичну колізію, забарвлену романтичною іронією: «солидный человек: высокий, с прямой осанкой; крупный, но не обрюзгший; с благородной сединой в густых тёмных волосах без признаков лысины. Всегда гладко выбритый, хорошо одетый – ну, «настоящий полковник»! Или даже генерал... Громов Алексей Николаевич» приїхав на відпочинок до пансіонату «Бугаз», випадково познайомився з дівчиною (точніше вона з ним), гуляв з нею набережною, купався у морі, згадував маршрути молодості, не міг повірити і второпати, що це відбувається з ним, а не з кимось іншим, і коли з нею розпрощався, повернувся до себе в номер, то його «не оставляло чувство, что сегодня он встретил свою давнюю покинутую любовь, о которой напрочь забыл в суе. Встретил и опять потерял...» [15]. Романтична іронія є наскрізною у новелах «Принцесса со скрипкой», «Вероника» та ін.

Новели «Новогодняя квартира», «Маэстро и Муза» демонструють схильність О. Сороковика до іронічного підтексту, і хоч автор торкається різних тем, але їх об'єднує одна, наскрізна проблема – це знову ж таки забутість, самотність і байдужість до людей, які в минулому були талановитими особистостями (інженерами, музикантами, майстрами своєї справи), але час безжалюбно пройшовся їхніми долями і вони залишилися наодинці зі своїми невиліковними хворобами, побутовими проблемами, пристрасно до алкоголю. Скажімо, у персонажа новели «Новогодняя квартира» усвідомлення своєї покинутості породжує іронічну ностальгію: «Ты же знаешь, Андрюха, не всегда я (Пашка – О.К.) по гаражам водку пил, – он обводит презрительным взглядом убогую обстановку их застолья: покосившийся ящик вместо стола, замасленные чурбачки в качестве скамеек, тусклую переноску под потолком, капот старенькой праворульной «Мазды». Здесь они собираются на выпивки с соседом по гаражному кооперативу и владельцем ещё более древней ржавой «копейки», – рассказывал я тебе, что имел вначале девяностых агентство недвижимости. Маленькое, зато своё» [15].

Автор не коментує зображуване, він, як відсторонений спостерігач, лише занотовує побачене, але, на жаль, робить це з гіркою іронією, яка є чи не єдиною емоцією у його розповіді. Іронізування прозаїка «незаперечно спрямовує рецепцію читача до бажаного йому ракурсу бачення» [15, с. 85].

У новелістиці О. Александрович («Ах, какие белые на синем», «Дом с китайским колокольчиком», «Драма в купальскую ночь» та ін.), Л. Тимофєєвої («Зато искренне», «Корыто корости» та ін.) також простежуються специфічні «маркери» іронічного письма: синтез трагічного і комічного, високого і низького, реального і містичного, інтертекстуальність, алегоричний підтекст, наявність гри як художнього прийому та ін., що робить її новели багатозначними й пояснюється авторським прагненням досягти вищої сходинки художнього узагальнення.

Висновки. Отже, в новелах сучасних українських і російських письменників іронія є одним із засобів моделювання світу, одним з основних елементів вираження авторської думки, його світоглядної позиції, крізь призму якої проглядаються найактуальніші проблеми сучасного життя: десакарлізація

процесу творчості, внутрішнє роздвоєння особистості, поглинання творчої натури телеіндустрією, збереження культурної пам'яті перед загрозою забуття через апокаліптичний поступ технічного прогресу, раціональність буття з його порожнечою, непевністю й відсутністю сенсу існування тощо. Іронічний дискурс у сучасних новелах увиразнює їх специфіку і додає їм злободенності й актуальності.

Порушена тема відкриває широкі перспективи в дослідженні сучасної новели, яка посідає домінуюче місце в генологічній парадигмі XXI ст.

Література:

1. Бактин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. Собрание сочинений: в 7 т. Москва: Языки славянских культур, 2010. Т. 4(2). С. 7–508.
2. Гейко С. Терапевтична функція іронії на тлі постмодерністського стилю філософування. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11511.html>.
3. Гірняк М. Іронія і самовираження. Іронія / упоряд.: Галета О., Гулевич С., Рибчинська З. Львів: Літопис; Київ: Смолоскип, 2006. С. 68.
4. Гутнікова Т. Іронія як маркер постмодерного тексту (на прикладі романів Ю. Андруховича, О. Забужко, Ю. Іздрика, О. Ульяненка) / Т. Гутнікова. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. № 3 (214). 2011. Ч. II. С. 109–115.
5. Забужко О. Тут могла б бути ваша реклама: збірка. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 320 с.
6. Львів. Кава. Любов: збірка / укл. і передм. Н. Нікалео. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 272 с.
7. Матвієнко Г. Онтологічний зміст концепту авторської маски у романах Ю. Андруховича. URL: www.info-library.com.ua/books-text-10596.html.
8. Махов А. Іронія. Европейская поэтика от античности до эпохи Просвещения: энциклопедический путеводитель. Москва: Издательство Кулагиной. Intrad, 2010. 512 с.
9. Метод Сократа. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
10. Нямцу А. До проблеми функціонування «літературних архетипів» у європейському загальнокультурному контексті. Слово і час. 2009. № 2. С. 3–14.
11. Ода до радості: зб. оповідань / уклад. і передм. Г. Вдовиченко. Харків Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 272 с.
12. Підпригора С. Іронічний дискурс в повісті «Депеш мод» С. Жадана. URL: <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/12/4-12-41.pdf>.
13. Рішар Жан-П'єр. Смерть та її постаті / Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.; за ред. Марії Зубрицької, [2-е вид., доп.]. Львів: Літопис, 2001. С. 209–226.
14. Семків Р. Іронічна структура: типи іронії в художній літературі. Київ: КМ Академія, 2004. 135 с.
15. Сороковик А. Новеллы. URL: <http://www.m-novels.ru/text.php?id=414>.
16. Тюпа В. Іронія / Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий; гл. научн. ред. Н. Тмарченко. Москва: Издательство Кулагиной Intrad, 2008. 358 с.
17. Хотилов В. Новеллы. URL: http://hotylov.ru/?page_id=965.
18. Цит. за: Мацько Л., Мацько О. Риторика. URL: <http://pidruchniki.com/15341220/ritorika/ironiya>.
19. Яблонська Н. Жанр іронічної новели у творчості Володимира Даниленка. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (Літературознавство). № 2(16), жовтень 2015. С. 325–329.
20. Яковенко С. Приватний нарцисизм іронії. Іронія / упоряд. Галета О., Гулевич С., Рибчинська З. Львів: Літопис; Київ: Смолоскип, 2006. С. 59.
21. Frye N. Third Essay. Archetypal Criticism: Theory of Myths. Anatomy of Criticism. Four essays. Princeton; New Jersey: Princeton University Press, 1973. P. 129–239.

Колінько Е. П. Іронія як спосіб моделювання мира в сучасній українській та російській новелі

Анотація. В статті відстежується мировоззренча функція іронії в сучасній українській та російській новелі. Акцентується, що сквозь призму інтертекстуальної іронії, традицій романтичної іронії, самоіронії в смоделированных писателями картинах жизни демонстрируются несогласованные и нелогические элементы и процессы окружающей действительности, которые тяжело объяснить логикой и определёнными закономерностями, в которых просматриваются напряжённые и драматические бытийные коллизии сегодняшнего дня и самые актуальные проблемы современности.

Ключевые слова: іронія, сучасна новелла, імпліцитна іронія, іронічні структури.

Kolinko O. Irony as a Means of Modeling the World in Modern Ukrainian and Russian short stories

Summary. The world-view functions of irony in the modern Ukrainian and Russian short stories. It is noted that the Ukrainian and Russian authors, using irony as a means of modeling the world, despite the different forms of their literary representations, show inconsistent and illogical elements and processes of reality which are difficult to explain logically; in which the intense and dramatic existential collisions of the present and the most pressing problems of the present, echoing with the existential alienation and loneliness of a separate person are revealed.

Key words: irony, modern narrative, short story, implicit irony, ironic structures.